УДК: 37.032+37.036:37.011.3:81'243

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ НА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ З РОЗВИТКУ ЛЕКСИЧНИХ НАВИЧОК ЗАСОБАМИ ПРОФЕСІЙНО-СПРЯМОВАНОГО НАВЧАННЯ

Хмельковська С.В., кандидат пед. наук (Херсон)

У статті розглядаються шляхи залучення студентів початкових курсів до майбутньої професійної діяльності на етапі презентації і засвоєння лексичного матеріалу.

Ключові слова: творчий потенціал, лексичний матеріал, діяльнісний підхід у навчанні, рефлексія.

В статье рассматриваются пути приобщения студентов начальных курсов к будущей профессиональной деятельности на этапе презентации и закрепления лексического материала.

Ключевые слова: творческий потенциал, лексический материал, деятельный подход в обучении, рефлексия.

The article is shown the ways of attracting junior students to the future professional work in the process of lexical material representation and studying.

Key words: creative potential, lexical material, reflection.

Актуальність дослідження. В умовах нової освітянської парадигми підготовка вчителів нового типу стає найважливішою умовою відродження не тільки освіти, але і всієї вітчизняної культури, її інтеграції в загальнолюдське та європейське співтовариство. Питання формування творчого потенціалу вчителя іноземних мов постає особливо гостро, оскільки пов'язано з тенденціями розвитку світового співтовариства: змінюється соціокультурний контекст вивчення іноземних мов, що входять до системи мов міжнародного спілкування. У зв'язку з цим, першочерговим завданням вищого навчального закладу, як наголошується відомими вченими Є.П.Голобородько, Н.В.Кічук, Є.І.Пассовим, С.О.Сисоєвою, О.В.Цокур та іншими, стає формування творчої особистості вчителя, здатної до нестандартного вирішення навчально-виховних завдань, спрямованих на всебічний розвиток вихованців, набуття ними в найбільш ефективний спосіб максимального результату в навчанні.

Водночас, як засвідчує аналіз літературних джерел, нормативних

документів, численних експериментальних досліджень науковців (В.В.Баркасі, О.Б.Бігіч, В.О.Засєкіна, Н.С.Мартинович, Г.В.Мельниченко, О.С.Полат, В.В.Сафонова, Т.Ю.Тамбовкіна), процес формування творчого потенціалу майбутніх учителів іноземних мов не є систематичним і цілеспрямованим, а має нерідко ситуативний, випадковий характер. Зазначена проблема постає найбільш гостро насамперед у навчанні студентів перших курсів, які, з одного боку, отримують ґрунтовні знання з обраної спеціальності (насамперед на практичних мовних заняттях), а з іншого, – мінімальні можливості для застосування набутих знань у педагогічній практиці.

Мета нашої статті показати способи залучення студентів до майбутньої професійної діяльності на заняттях з практики усного та писемного мовлення вже з перших курсів навчання. Ефективність методики, що пропонується, була перевірена в експериментальному навчанні студентів I-II курсів Інституту іноземної філології Херсонського державного університету.

Серед всього розмаїття аспектів навчання, одним із найважливіших напрямів роботи на практичних заняттях з мови є вивчення лексики, тому що «лексичні навички слід розглядати як найважливіший і невід'ємний компонент змісту навчання іноземної мови»(2:92).

З метою ефективного формування творчого потенціалу майбутніх учителів іноземних мов, процес введення і закріплення лексичного матеріалу з певної розмовної теми ґрунтується на імітаційній педагогічний діяльності студентів, які виконують на занятті роль ведучого викладача. Завданням студентів є формування лексичних навичок у своїх однокурсників, що передбачає «оволодіння правилами співвіднесення конкретної лексичної одиниці (ЛО) з іншими лексемами в тематичних і семантичних групах, чітке визначенням значення ЛО, співвідношення цього значення з подібними чи контрастними значеннями лексем, оволодіння вибору і вживання ЛО в тексті висловлення, у його граматичній і стилістичній структурі». (2:95)

Метою такого навчання визначено: а) у психологічному аспекті – підготовка

студентів до майбутньої роботи перед аудиторією, подолання психологічної некомпетентності, страху, повільної реакції на дії студентів чи на їх відсутність; б) у лінгвометодичному – розвиток пошукових навичок необхідного лінгвістичного матеріалу під час вивчення конкретно заданої теми; вибір з безлічі пропонованих у науковій літературі методів і засобів найбільш відповідних меті та завданням навчання цього етапу (у нашому випадку, це введення лексичного матеріалу), придбання навичок роботи з наочним і роздавальним матеріалом; в) у комунікативному – формування навичок діалогічної і монологічної мови підготовленого і спонтанного характеру при поясненні нового лексичного матеріалу.

Розроблене таким чином заняття моделюється на основі діяльнісного підходу в навчанні. Керуючи процесом навчання, студент здобуває навички самоконтролю і контролю тих, кого він навчає, розвиває уміння організувати засвоєння учнями певного мовного матеріалу, уміння побачити помилку учня, виправити її найбільш ефективним шляхом, передати учневі необхідну інформацію в ході виправлення помилки.

З метою теоретичної підготовки студентів до запропонованої діяльності, стає необхідним запровадження «теоретико-методичних п'ятихвилинок», які мають метою ознайомити першокурсників з основними завданнями і вимогами до занять з розвитку лексичних умінь і навичок, визначити поняття «семантизація» лексичних одиниць, розглянути можливі види семантизації, познайомити студентів з основними критеріями добору лексичних одиниць, із прийомами навчання лексиці, визначити коло методичної літератури з можливими рекомендаціями і прикладами введення і закріплення ЛО, з'ясувати додаткові джерела, що містить якісно нові ЛО.

Дотримуючись принципу посильності в навчанні, студенти розбивають завдання, що отримує підгрупа, на частини. Кожний бере на себе відповідальність за виконання певної частини (відбір певних ЛО; оформлення наочності, карток, роздаткового матеріалу; розробка вправ на закріплення ЛО). Таким чином всі

члени підгрупи стають ланками в ланцюжку реалізації загальної проблеми. Крім того, студенти отримують проблемне завдання, яке містить умови семантизації лексики. Завдяки цьому на занятті досягалася активізація раніше вивченої лексики. Така умова була встановлена нами з тієї позиції, що при виконанні завдання на семантизацію нового лексичного матеріалу самостійність студентів виявляється в більшості випадків лише в тім, щоб правильно відібрати матеріал і форму його презентації. У зв'язку з цим формулювання завдань для підготовки майбутнього заняття має містити в собі проблему, розв'язання якої активізує розумову діяльність студентів, психічні процеси; мобілізує професійний і життєвий досвід студентів, і їхня діяльність здобуває творчий характер. Наведемо приклади таких завдань.

1. Підберіть необхідну лексику з раніше вивченого лексичного матеріалу. Наведіть приклади її використання у світлі загальногрупового проектного дослідження. При введенні матеріалу зверніть увагу на типові граматичні помилки студентів при використанні правил на відмінювання прикметників (наказового способу, минулого часу та інше) і опрацюйте їх.

2. Підберіть необхідну лексику з додаткових джерел. В якості семантизації використовуйте вербальну (контекст) та невербальну наочність (малюнки, рухи, жести). У тренувальних вправах приділіть особливу увагу словам-синонімам; підкресліть їхнє розходження та спільність, активізуйте вивчену раніше лексику.

3. Підберіть необхідну лексику, використовуючи матеріал текстів з домашнього читання. При опрацюванні лексичних завдань акцентуйте увагу на можливих варіантах використання позначеного матеріалу у контексті проектного дослідження.

4. Введіть лексичні одиниці діючого підручника. Використовуйте семантизацію слів на основі малюнка, де кожна деталь підказує значення, що виключає переклад. Опрацюйте фонетичні труднощі, які виникнуть у процесі семантизації і первинного закріплення лексичного матеріалу (асиміляція, наголос,

інтонація різних типів речень).

Головною умовою успішного проведення даного етапу є усвідомлення студентами вимог до реалізації завдання, яке вони виконують. Для цього ми розробили рекомендації до підготовки і проведення фрагментів занять, які містять основні напрямки роботи при введенні і закріпленні лексичного матеріалу.

Рекомендації студентам, що готують фрагменти занять з розвитку лексичних навичок

1. Проаналізуйте ЛО з погляду на їхню актуальність при вивченні обраної теми. 2.Виходячи з лінгвістичної природи слова, часу, який ви маєте в своєму розпорядженні, виберіть спосіб і прийом семантизації, якщо він не зазначений в умовах завдання. 2. Визначить типові граматичні складності при вживанні даної ЛО (форми дієслів сильної дієвідміни, наказовий спосіб дієслів) 3. Доберіть методичні прийоми при презентації ЛО: використання картини, предмета, показу дії тощо; підбір синонімів, антонімів, контексту, просто переклад чи переклад-інтерпретація. 4. Використовуйте роздавальний матеріал, наочність, дошку. 5. Виберіть засіб перевірки розуміння учнями ЛО, яку ви пропонуєте до вивчення. 6. Розробіть систему вправ на закріплення запропонованих ЛО. Тренувальні вправи: вправи імітаційного характеру, вправи на угруповання лексики за різними ознаками, вправи на здатність сполучуваності ЛО, питально-відповідні вправи. Вправи на застосування ЛО: складання прикладів з використанням певної ЛО, складання коротких діалогічних чи монологічних висловлювань, ситуацій, складання коротких гумористичних текстів. 7. Зверніть увагу на умови семантизації лексики при розробці вищевказаних вправ 8. Виберіть засоби контролю здатності учнів використовувати ЛО в своєму мовленні

Підведення підсумків – невід'ємна частина професійно-спрямованого навчання, що включає такі складові, як виявлення помилок, надання порад, рекомендації, попереднє визначення плану наступного заняття. Важливо дати студентам можливість висловити свої думки з приводу проведеного заняття: оцінити його корисність, досягнуті результати, допущені помилки. Аналіз заняття

повинен проходити у відповідній послідовності: студент-ведучий –група – викладач. Самоаналіз дозволить розвивати вміння аналізувати власну професійно-комунікативну поведінку, виявляти помилки, бути самокритичним. Коментарі групи визначать ступінь інтересу, ефективності, складності проведеного заняття, виявлять недоліки, які ведучий не зміг з'ясувати під час самоаналізу. Задача викладача – зробити висновки і пропозиції до сказаного для оцінки якості виконання завдання.

Аналіз та оцінка особистих дій та дій своїх одногрупників є найкращим засобом для розвитку рефлексійних здібностей студентів. Тому особливе місце у своїй методиці з розвитку творчого потенціалу студентів ми приділили формуванню і розвитку саме рефлексії – *процесу самопізнання суб'єктом внутрішніх психічних актів і станів*. Рефлексія є усвідомленням способів досягнення поставлених цілей. Для можливого формування рефлексії в процесі навчання ми склали серію завдань, які включають послідовне виконання таких дій: відновлення в пам'яті виконаної навчальної роботи – аналіз плану розробленого фрагменту, визначення складних, проблемних, вдалих епізодів заняття – виявлення причин удач і невдач – формулювання результатів –установки на наступне заняття. Наведемо приклади деяких завдань на розвиток рефлексії:

1. Спробуйте визначити свої відчуття, які виникли під час зіткнення з першими труднощами в процесі проведення заняття. Подумайте, в результаті чого вони виникли. У чому при підготовці заняття ви помилились, що не доробили?

2. Проаналізуйте проведене заняття, визначте сильні сторони вашого уроку? Які нові почуття і думки виникли у вас на сьогоднішнім занятті? З'ясуйте причину їхньої появи.

3. Проаналізуйте проведене вами заняття. Визначте, що пройшло за планом, а що було імпровізацією. Прокоментуйте почуття, які виникли під час проведення імпровізованого епізоду уроку .

4. Пригадайте усі прийоми, які ви використовували протягом кількох уроків. Визначить , які з них знайшли позитивний відгук у ваших «учнів» у

процесі проведення імітаційних занять. Спробуйте визначити основні причини, за яких група позитивно сприймала запропоноване вами завдання.

Отже, навчання за розробленою експериментальною методикою здійснює розвиток комунікативних, дослідницьких, дидактичних здібностей у процесі планування та проведення епізодів занять з розвитку лексичних і граматичних умінь і навичок; формування методичної творчості під час розробки і впровадження вправ творчого характеру та ігрових завдань; тренінг психологічної готовності до роботи перед аудиторією; розвиток рефлексійних здібностей на основі оцінки та корекції діяльності студентів, при виконанні відповідних тренувальних вправ; оптимізацію характерологічних особливостей: самостійності, ініціативності, цілеспрямованості, наполегливості тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голобородько Є.П. Окремі сучасні складові професіоналізму викладача вищої школи // Професіоналізм викладача вищої школи: Освітні технології : Матер. міжнар. наук.-практ. конф. – Миколаїв, 2004. – С.38-43.
2. Настольная книга преподавателя иностранного языка: Справ, пособие/ Е.А. Маслыко, П.К. Бабинская, А.Ф. Будько, С.И. Петрова.-7-е изд., стер. – Мн.: Высш. шк., 2001.-522с.
3. Ніколаєва С.Ю., Скляренко Н.К., Бражник Н.О. та ін. Типова програма підготовки вчителя іноземної мови. Методика навчання іноземної мови у середніх навчальних закладах: для університетів та інститутів/факультетів іноземних мов // Іноземні мови.-1998.-№2.-С.8-36.
4. Пассов Е.И. и др. Мастерство и личность учителя на примере деятельности учителя иностранного языка.- 2-е изд., испр. и доп.- М.: Флинта: Наука,2001.-240с.
5. Приходько О.Е. Развитие творческого потенциала будущего учителя в процессе учебно-игровой деятельности: Дис. канд. пед. наук:13.00.01.-Х.,1994.-157с.
6. Тітова В.В. Комплексне навчання іншомовленнєвої діяльності на базі проектної методики та модульно-рейтингової системи у вищому технічному закладі освіти // Іноземні мови. -2000.-№1.-С.38-41.